

Cercetări urbanistice central - europene, pe baza planului și al structurii așezării, împart orașele medievale din zonă, în orașe născute dintr-o aglomerare de populație stabilită la picioarele unei cetăți, respectiv în cele formate din contopirea mai multor așezări mărunte cu un nucleu mai dezvoltat spre care gravitau ceilalți². Orașul Târgu Mureș face parte, fără îndoială, din cea din urmă categorie.

Conform tradiției, pe locul unde mai târziu, prin mijlocul secolului al XVI-lea s-a zămislit noul oraș, existau șase sau șapte așezări mărunte³. Procesul de urbanizare a început abia atunci, când, drept urmare a revigorării economiei distrusă de năvălirea tătarilor, vechiul târg al Scaunului Mureș - Miercurea Nirajului - s-a dovedit tot mai neîncăpător. Abia atunci, în primii ani ai secolului al XIV-lea, pe colinele domoale ale teraselor râului Mureș, se formează noul târg al secuilor: Novum Forum Siculorum⁴. Întârzierea este remarcabilă. În anul 1300, dată la care Clujul primește de la regele Carol Robert titlul de oraș liber regesc, Târgu Mureșul, de-abia ridicat din rândul satelor înconjurătoare, este menționat pentru prima oară într-un izvor autentic⁵.

Deși poziția sa geografică (- în centrul Podișului Transilvaniei pe cursul mijlociu al râului Mureș) - precum și traficul intens al locului (- o adevărată axă comercială a Transilvaniei) sunt factori care determină favorabil dezvoltarea sa, noul târg menționat ca fiind și locul unde se strânge darea secuilor, nu era în această perioadă nici pe departe o localitate deosebită de cele rurale⁶. În timp ce în unele orașe transilvănene - Cluj, Brașov, Sibiu - meșteșugarii organizați în bresle își obțin pe rând privilegiile consemnate în acte, Târgu Mureșul se numără între localitățile cu o populație precumpănitoare agricolă și mici meșteșugari de tipul celor sătești. Tradiția, după care breasla blănarilor ar fi fost organizată în secolul XIV își are obârșia în confundarea emitentului privilegiilor, Ludovic al II-lea cu Regele Ludovic I de Anjou⁷.

¹ Lucrarea este varianta prescurtată a studiului apărut sub titlul *A marosvásárhelyi céhekről*, în volumul *A Maros megyei magyarság történetéből*, Ed. Mentor, 1997, 57-76.

² Aș aminti în acest sens: Pascu Ștefan, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*. București, Ed. Acad. R. P. R. 1954. Carl Göllner, *Siebenbürgische Städte im Mittelalter (Orașele transilvănene în evul mediu)*. Editura Kriterion, București, 1970. Imreh István, *Erdélyi hétköznapiak (Zile obișnuite transilvănene)*, Editura Kriterion, București, 1979. Granasztói György, *A középkori magyar város (Orașul medieval maghiar)*. Editura Gondolat, 1980.

³ Dintre acestea, multe menționate ca așezări independente chiar în secolul al XVII-lea, cum ar fi: Kysfalwud amintit sub aceasta formă în anul 1413, sau Zekelfalwa, în anul 1467, Benefalwa, în 1495, sau chiar Sasvarij în 1567.

⁴ Orașul este menționat pentru prima oară într-un izvor autentic în jurul anilor 1300 sub denumirea de Forum Siculorum, apoi în 1316 și în 1332 - 1335 sub denumirea Novum Forum Siculorum. Referitor la primele mențiuni documentare ale orașului Târgu Mureș, vezi Szabó Miklós. *Marosvásárhely levéltárának története 1848-ig*. Levéltári Szemle, 1992, 51.

⁵ *A nagykárolyi gróf Károlyi család oklevéltára*, vol. I. Budapesta, 1882. p. 29.

⁶ În 1332-1335 preotul Romanus din Novum Forum Siculorum plătește numai jumătate din dijma achitată de pastorul de la Jidvei. cf. *Documente privind istoria României, C. Transilvania*, veacul XIV. vol. III. București, 1954. p. 134, 198, 214.

⁷ Orbán István, *Marosvásárhely földrajza*, 1943.

Drepturile și privilegiile regale și voievodale acordate în repetate rânduri orașului în cursul secolelor XIV-XV, au înlesnit procesul apariției instituțiilor orașului propriu zis, respectiv și al breslelor. Seria acestora este deschisă de privilegiul prin care orașul intră în rândul târgurilor-oppidum, acordat, se pare, de către regele Sigismund⁸. Deși documentul original nu s-a păstrat, în repetate rânduri s-au făcut referiri la ea, iar în practică, orașul beneficia de acest privilegiu încă din primii ani ai secolului al XV-lea⁹. Privilegiul prin care localitatea este exceptată de jurisdicția scaunului Mureș¹⁰, sau cel prin care populația este scutită de a participa peste hotarele țării la războaie¹¹, sunt noi privilegii care indică perspectiva dezvoltării. Procesul se accelerează în cursul secolului al XV-lea. Privilegiile acordate de regele Matei Corvinul, cum ar fi cel prin care orașului i se acordă dreptul de a ține anual trei târguri¹², sau cel prin care locuitorii săi sunt scutiți pentru totdeauna de plata vămile¹³, indică fără îndoială existența unei așezări de tipul orașelor propriu zise, cu un număr remarcabil de locuitori din categoria meșteșugarilor și negustorilor și cu demnitari locali capabili să apere consecvent, cu sprijinul puterii centrale interesele fragedei industrii locale.

Primul privilegiu de breaslă de al cărui existență avem cunoștința în orașul Târgu Mureș, este cel al breslei măcelarilor¹⁴. Acordat în anul 1493 de către voievodul Transilvaniei, Ladislau de Losoncz, privilegiul măcelarilor, probabil, nu este nici primul și nici singurul. Avem referiri la existența unei bresle, mai precis la starostele breslei pantofarilor din Târgu Mureș, încă din 4 februarie 1487¹⁵ și probabil tot în acești ani a început conflictul între breasla croitorilor și un oarecare Grigore Bárdossy,

⁸ Regele Sigismund prin lege reglementează statutul orașelor și a târgurilor. Târgu Mureșul, ca cel mai important târg din zonă, probabil încă prin această lege primește titlul de oppidum. Deși documente nu s-au păstrat, cert este, că de la începutul secolului orașul beneficiază de acest drept, iar într-un document din 1460 este amintit ca "oppidum".

⁹ În 1606, când judele orașului Borsos Tamás, în fruntea unei delegațiuni, l-a căutat pe principele Bocskai István pentru a-i cere îngăduința spre a construi cetatea din Târgu Mureș face referiri la acest drept. cf. Kelemen Lajos, *Művészettörténeti tanulmányok (Studii de istoria artelor)*, Ed. Kriterion, București, 1982, II. p. 40.

¹⁰ 1470 apr. 18. Buda, Regele Matia Corvinul ordonă voievozilor și vicevoievozilor Ardealului să nu mai pedepsească pe nedrept locuitorii orașului Târgu Mureș, ci dacă au ceva în contra lor, să le ceară pedepsirea de la judele și jurații aceluia oraș. Arh. Naț. Mureș, fond Primăria orașului Tg. Mureș, nr. 2/1470.

¹¹ 1484 noi. 23. Mediaș, Voievodul Ștefan de Bathor ordonă cetății Gurghiuului și scaunului Mureș a nu sili pe locuitorii din Târgu Mureș să lupte în afara granițelor ei, având privilegiul de a lupta numai în interiorul țării. Arh. Naț. Mureș, fond Primăria orașului Tg. Mureș, nr. 4/1484.

¹² Idem, fond Primăria orașului Tg. Mureș, Acta privilegialae, nr. 1/1482 aug. 1. Regele Matei Corvinul, la cererea voievodului Transilvaniei, Ștefan Báthory și a cetățenilor din Wasarhel (Târgu Mureș), acordă acestui oraș privilegiul de a ține 3 târguri anuale, în duminica Floriilor, în ziua Domnului și în ziua Sfântului Martin.

¹³ Idem, fond Primăria orașului Tg. Mureș, Acta privilegialae, nr. 2/1468. ian. 6, dat la Buda, Regele Matei Corvinul scutește pentru totdeauna pe locuitorii orașului Târgu Mureș de plata oricăror taxe tricesimale și vămi.

¹⁴ Szádeczky Lajos, *A céhek történetéből Magyarországon (Din istoria breslelor din Ungaria)*, Budapesta, 1889, p. 1444.

¹⁵ La 4 februarie 1487, voievodul Báthory István, reglementează și întărește vechile drepturi și privilegii ale locuitorilor orașului. Aici se pomenește de starostele pantofarilor. Cf. Kelemen Lajos, *op. cit.* II. p. 41.

croitor nebreslaș din Târgu Mureș¹⁶. Vestitul proces care a ținut mai mulți ani, a fost soluționat de voievodul Ioan Zápolya prin sentința dată la 13 mai 1519 în Sighișoara¹⁷. Documentul, ajuns din posesia breslei croitorilor din Târgu Mureș la Arhivele Statului din Cluj, conține referiri la breslele din oraș și alături de breasla croitorilor, înșiră un număr de nouă bresle: breasla măcelarilor, breasla pantofarilor, a cojocarilor, blănarilor, fierarilor, postăvarilor, țesătorilor, șelariilor, curelarilor și cea a agriculturilor.

Deși majoritatea breslelor își obțin privilegiile abia în cursul secolului al XVI-lea, organizarea lor începe încă în secolul al XV-lea. Doar așa se explică faptul, că în 1519, data primei lor înregistrări oficiale, ele apar deja ca adevărate corporații meșteșugărești.

După privilegiile blănarilor din 1513¹⁸ și cea a curelarilor din 1537, - în anul 1579 frânghierii, - în 1581 lăcătușii, - în 1584 tăbăcarii și pantofarii, - iar în 1586 croitorii își redactează statutele, cer și obțin privilegiile de funcționare¹⁹. Când calificăm secolul al XVI-lea drept o perioadă în care procesul de naștere și organizare a breslelor târgumureșene a înregistrat un oarecare avânt, nu putem neglija faptul, că breslele din Brașov, Cluj sau Sibiu au parcurs acea perioadă cu exact două secole mai devreme²⁰.

Deși pornim pe drumul dezvoltării urbane la sfârșitul secolului al XV-lea, din punct de vedere juridic Târgu Mureșul intră în rândul orașelor propriu zise doar în anul 1616. Este anul când primește privilegiul de oras liber regesc²¹. Noua situație juridică, precum și relativul echilibru politic din timpul principilor Gabriel Bethlen și Gheorghe Rákóczi I. au influențat favorabil dezvoltarea breslelor. Crește remarcabil atât numărul organizațiilor cât și numărul meșterilor organizați.

În cele ce urmează vom încerca analiza celor două indicii ale dezvoltării breslelor folosind datele oferite de conscripțiile vremii, iar când acestea nu sunt concludente, vom folosi listele întocmite la cererea autorităților de înseși breslele locale. Importanță deosebită are în acest sens lista întocmită de notarul Dési Horváth Péter la 23 februarie 1657. Documentul, recent descoperit la Arhivele Statului din Târgu Mureș, înșiră alături de breslele din oraș și numele meșterilor fiecăruia. Conform listei, la data respectivă în orașul Târgu Mureș funcționau 19 bresle organizate, cu un efectiv de 486 membri, și anume: breasla plugarilor cu 82 membri, breasla croitorilor cu 37, - cojocarilor cu 31, - pantofarii cu 39, - dogarii cu 15, - rotarii cu 11, - tâmplarii cu 17, - armurieri cu 24, - lăcătușii cu 14, - șelarii și curelarii cu 14, -

¹⁶ Ștefan Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania până în secolul al XVI-lea. op. cit.* p. 158.

¹⁷ S-a păstrat copia documentului realizată în 1769. Arh. istorică a Academiei, fond Documente medievale, Documente de breaslă, nr. 25.

¹⁸ Contrar datelor cunoscute până azi, după care blănarii își redactează statutele în anul 1520 după modelul primit de la blănarii din Sibiu, în pachetul de documente aparținând breslei blănarilor mi-a căzut în mână o copie a privilegiului dat de regele Vladislav al II-lea breslei datând din anul 1513. Arh. Naț. Mureș, fond Breasla cojocarilor din Târgu Mureș, nr. 164.

¹⁹ Szádeczky, *op. cit.*, p. 144.

²⁰ Nu s-a înregistrat creștere în numărul breslelor organizate - la sfârșitul secolului al XVI-lea în oraș funcționau tot atâtea corporații organizate ale meșteșugarilor ca și cu un secol înainte, iar piața deservită de meșteșugarii locali continuă să rămână restrânsă. Datorită ritmului lent de extindere a pieții majoritatea meșterilor lucrează fără calfe. Astfel în breasla blănarilor la 27 meșteri și în cea a pantofarilor la 35 meșteri lucrează numai câte opt calfe. Cf. A. Dankanits, *Începuturile urbanizării Târgu Mureșului*, în *Studii și Materiale*, II. 1967, p. 93.

²¹ Arh. Naț. Mureș, fond Primăria Tg. Mureș, Acta privilegiale, nr. 25/1616.

cismarii cu 29, - măcelarii cu 23, - pungari și căciulari în total 26, - olarii 11, - aurarii 14, - felcerii (ce aveau de fapt rolul de medici) cu 15, - fierarii cu 19, - frânghierii 22, iar breasla numită "kalandos" (de fapt o asociație de înmormântare ce avea însă și atribuții de întrajutorare), cu un număr de 43 de membrii²².

Documentul prezintă importanță și pentru faptul că este ultima conscripție ce oferă date concludente referitoare la breslele din oraș înainte de vremurile tulburi ce caracterizează sfârșitul secolului al XVII-lea. Luptele interne îndelungate, expediția principelui Gh. Rákóczy II în scopul dobândirii tronului polonez, urmate de devastările turco-tătare, iar din anul 1687 instituirea "protectoratului" austriac asupra Transilvaniei, au adus regresul iminent al economiei și deci cea a breslelor transilvănene. Doar alungarea definitivă a turcilor și consolidarea dominației austriece au adus revigorarea economiei, reorganizarea și întărirea breslelor.

Odată cu instaurarea dominației austriece începe o nouă perioadă în istoria breslelor transilvănene. Puterea centralizată, regnarea lui Carol al VI-lea și mai ales cea a Mariei Tereza, intervine tot mai insistent în viața și organizarea internă a breslelor. Se creează comisii, se numesc comisari pentru verificarea și supravegherea activității, se adună spre verificare, reînnoire și confirmare vechile statute²³. Deși inițial se împotrivesc amestecului puterii centrale, breslele târgumureșene își reînnoiesc pe rând statutele după modelul tipizat nu prea variat și își înaintează spre confirmare Împăratului²⁴.

Nenumăratele conscripții și recensăminte organizate de autoritatea austriacă cu scopul unei mai bune organizări a sistemului de impunere, oferă totuși date importante cu privire la ocupația locuitorilor și la efectivul meșterilor breslași. Cel mai important recensământ în acest sens este cel organizat în anul 1750²⁵. Conform conscripției la acea dată existau în orașul Târgu Mureș 622 capi de familie. În cadrul acestora numărul celor cu ocupații diferite de cea agricolă era de 296, iar cei ocupați în ramurile meșteșugărești clasice era de 271 capi de familie. Astfel la acea dată în oraș existau 8 aurari, 1 armurier, 17 curelari, 36 blănari, 9 croitori, 11 năsturari, 70 cismari, 38 tăbăcari, 1 șelar, 1 brutar, 4 tecari, 7 fierari, 5 rotari, 5 dogari, 7 lăcătuși, 1 pieptănar, 4 tâmplari, 6 frânghieri, 2 cuțitari, 3 săpunari, 27 măcelari, 7 olari, 1 compactor. În afara de meșteșugurile brutăritului, cel al compactoriei și cuțităritului, toate meseriile aveau organizații de breaslă în oraș. Din cei 271 de meșteri existenți în oraș, 268 mai mult ca sigur erau membri ai breslelor corespunzătoare. Făcând comparație cu situația din 1657, se remarcă reorganizarea meșteșugurilor, regruparea breslelor. Își pierd importanța, chiar dispar meșteșugurile tipic medievale, cum ar fi cel al armurierilor, scutarilor, pungarilor marochinari, al șelarilor, concomitent apar meșteșuguri noi, cum ar fi cel al zidarilor, al cuțitarilor, al săpunarilor și cel al pieptănarilor. Unele se specializează, cum ar fi cel al câmătarilor. O creștere numerică deosebită se

²² Arh. Naț. Mureș, Seria Acta politica, nr. 273/1657.

²³ Până în 1848 la Arad 38 de bresle și-au reînnoit statutele, la Timișoara până în 1839 și la Oradea până în 1847 un număr de 29 bresle, iar la Carei și la Oradea un număr de 15 bresle și-au reînnoit statutele, cf. Kovách Géza, Binder Pál, *A céhes élet Erdélyben*, Ed. Kriterion, București, 1981. p. 13.

²⁴ Năsturarii în 1 octombrie 1744 (cf. Arh. Naț. Mureș, fond Bresla năsturarilor nr. 7/1744), tâmplarii la 26 martie 1762 (Idem, Bresla tâmplarilor nr. 1/1762), curelarii în 1762 (Idem, fond, Acta Politica nr. 683 B/1762).

²⁵ Idem, fond Conscriptii și recensăminte, nr. 1/1750.

înregistrează în ramurile de prelucrare a pieii: la cismari și la curelari. Apare ramura tăbăcarilor cordovani, alcătuit în majoritatea ei din meșteri de origine română. Deși apar ramuri noi, totuși numărul breslelor organizate în oraș nu crește considerabil față de situația existentă cu un secol mai devreme. Dintr-un document de breaslă emisă la 24 martie 1760 și legată de viața breslelor din oraș, rezultă că la data respectivă în oraș au funcționat un număr de 20 de bresle, cele ale: croitorilor, blănarilor, pantofarilor și tăbăcarilor, lăcătușilor, curelarilor, cismarilor, aurarilor, măcelarilor, felcerilor, năsturarilor, cuțitarilor, frânghierilor, olarilor, dogarilor, rotarilor, tecarilor, cea numită "Boldogasszony" (Maica Precistă) - adică asociația de întrajutorare menționată cu un secol mai devreme sub denumirea de "kalandos", breasla plugarilor, cea a armurierilor și cea a săpunarilor. Ocupațiile care nu aveau tradiții breslașe în oraș, brutăritul sau compactoria, nu aveau organizații de breaslă.

Tabloul se menține relativ stabil și în cursul secolului următor. Lista breslelor întocmită la 29 septembrie 1817 la cererea consiliului orășenesc, menționează pentru anul 1816 un număr de 21 de bresle organizate în orașul Târgu Mureș, cu un efectiv de 640 meșteri breslași²⁶, iar cu 40 de ani mai târziu, în 1855 în evidențele orașului continuă să fie menționate, de asemenea 22 de bresle organizate²⁷.

În 1872 prin aplicarea articolului VIII. al legii referitoare la desființarea breslelor și organizarea asociațiilor de meseriași la Târgu Mureș s-au înființat 9 asociații. Aceștia grupau cele 22 de bresle existente la data respectivă în oraș, care satisfăceau prescripțiile legii, și și-au reformulat vechile statute adaptându-le noilor condiții²⁸. Membrii acestor asociații meșteșugărești vor forma acea pătură a orășenilor (numită și pătura de mijloc), care în societățile orientate spre producție, reprezintă garanția stabilității și bunăstării ei.

JOHANNA BÓNIS

FROM THE HISTORY OF THE GUILDS OF TÂRGU MUREȘ (ABSTRACT)

The professional associations made up from artisans qualified in the same or related branches, guided by regulations prescribed in their own by laws, the artisans' guilds, which had already been attested in Transylvania in the 14th century, appeared in Târgu Mures later on, at the beginning of the 15th century and spread over in the 16th century.

The guilds in Târgu Mures, less investigated by the speciality literature, despite the fact that they bear the classical features of the system already known both in other towns of Transylvania and big cities of Western Europe, have certain peculiar features generated by the specific local historical condition.

Without aiming at an exhaustive approach of the matter, this paper, however, makes a review of the most important moments of the appearance and development of the guilds in Târgu Mures, by means of a historical synthesis, insisting on what we have named "peculiar features" of the phenomenon.

²⁶ Arh. Naț. Cluj, fond Breslele din Târgu Mureș, gr. 5.

²⁷ Arh. Naț. Mureș, fond Adunări generale, nr. 156/1855 ian. 4.

²⁸ Fodor István, *A céhek világából* (Din lumea breslelor), Tg. Mureș, 1938, III. p. 4, 15, 16. Asociațiile de meseriași organizați în Târgu Mureș în urma Legii din 1872, erau: Asociația cismarilor, Asociația măcelarilor, cea a pantofarilor, a croitorilor, Asociația tâmplarilor, etc.

1752
1875
1875

Alinași, de Ștefan Rege
Dungărie Răhene și Memore conspiciendum Tenore Praerogativa Regnum quibus
supra emissois nos tunc aerea supplicacione fidelis in Magnis Enstia de Xalago Insigne me
Volupte peruenit Regni et Transilvania, pro parte et in fine fidelium interium Indem Ioracione Esteruimus
amissorum Iudicium et hujusmodi ac tenis sicutis oppidi in Vasilch Varni in iactis nos Transilvania Esteruimus
Prerea porreda Macioni. Tunc pro Vito et coned caruimus parum Transilvania et peruenit ac
Inhabitatione eniam oppidi in ad dem oppidum Iudicias iherda seu fignam Dimissale in sollicitudibus. Sicutissimam
Corpus, fignam et in Martini ep. ac ius fignam proemia in ducum Transilvaniae ducum. alijq; diebus ipas sollicitudis
Preren et sequen ad id sit necessitate iuris et iustitiam sub omni dno sub iudem libertatem. Perrenitius quib; Mandate
seu fora Antiqua libera aliorum libertatem cum dno celebravit. Prere ricidiam ducimus Dimissale et celebravit
Tunc Dimissale et conedimus iudicium Regem. alijq; tunc peruenit forum et Dimissalium libertatem. alijq; tunc
Iocoria vos fides nos Vito et singulis Mercatores. Infiores. alijq; fiores homines atq; Vatores vnaq; affluere
Asserimus et certissimum quibus ad predictas Antiquas seu foram Annuale libertatem. nos in predicto offido nobis
Vasilch vntatum perno celebratissimas et concessimus cum omnibus Mencionis rebulq; et bonis vnaq; ventalibus seu
libere et sine omni fondone rerum et personarum vntatum. Venatis. Vreus. autibus. pantiq; inhi civitatibus negociacionu
vna ab fignis vel alio que malucitas libi. rebuus. saluta semper rebulq; et ipsos vna. Sub his prorentu et tunc fignis
venantio. Hic autem voluntas pigna et alia bona vntata. Vn necessi fuerit. nos. ut et manijq; proclamauit. Et proq; ut
carum locorum manibus sumptu rebulq; pntatione. Vntation in casum nos sub absque ementis homibus. in figno
Augustini ep. et concessis. Dno dno Millesimo Quingentesimo Octingentesimo Legatione pntatione. Dno
Iungone de Vasilchuo. Boheme vna quarebimus.

fig.1 Privilegiul dat de Regele Matei Corvinul, prin care acorda orașului privilegiul de a ține 3 târguri anuale, în duminica Florilor, în ziua Domnului și în ziua Sfântului Martin.

Genes: XIII: 8. Ne quaso sit iurgium inter me et
te! nam Viri Fratres sumus.
Kérlek hogy ne legyen Versengés en közöttöm
és te közötted! mert Atyafiak vagyunk.
Cum aliquis Casti

CONSTITUTIÖK.

Maros. Vásárhely Szabad Királyi
Városában, a Betsületes Nemes Asz-
talos Czéh fel-álléttatván, s Privilegi-
áltatván, Articulusokkal roboráltatván,
azon Articulusok mellé a betsületes Czéh
akarattjából Constitutiök Compilál-
tattanak ez jelen való 1754^{dik} Asz-
tendöben. Szent György Havának
24^{dik} napján.

Asztalos Münkher Márton
Uram
Czéh Mester
ségeben.

fig.2 Statutul reinnoit în anul 1754 al breslei tâmplarilor din Târgu Mureş.